

Олександра Васильчин

ФОРМУВАННЯ ЛІЗИНГОВОЇ ІНДУСТРІЇ В СВІТІ

Особливу цінність на етапі становлення лізингового ринку в Україні, має зарубіжний досвід. Багато сусідніх з Україною країн, де лізинговий ринок дуже швидко розвивається завдяки своїй доступності, зручності, гнучкості та меншій вартості уже переконались, наскільки лізинг є ефективним у складному економічному середовищі, якщо його правильно застосовувати.

Майже усі вітчизняні науковці Внукова Н., Ольховіков О., Трач В., Кабатова Е., Дідур С., Стукало Н., Ніколаєв В., Пасека Л., Сосюроко Ю., Шидловський А., Жуйков В., Брайковський Є., Черевко Г., Калитка Г. та російські дослідники лізингу Прилуцький Л., Газман В., С. Амамбал, Харитонova Ю., Лещенко М. звертаються у своїх працях до зарубіжного досвіду становлення та функціонування лізингу. При цьому використовують нові поняття та словосполучення, які стосуються лізингу, а саме: лізинговий ринок, ринок лізингових послуг, лізинговий бізнес, лізингова індустрія, інфраструктура лізингу, лізингова діяльність. Часто ці поняття використовують як синоніми один до одного і дуже рідко автори зважають на відмінності деяких із цих понять. На нашу думку, для дослідження зарубіжного досвіду формування й функціонування лізингу слід чітко розмежувати деякі поняття.

Зокрема, під лізинговим ринком слід розуміти механізм взаємодії лізингодавців, лізингоодержувачів, покупців та інших учасників лізингу, який визначає ціни та кількість потрібних товарів і послуг, необхідних в отриманні через механізм лізингу. Обмін на лізинговому ринку здійснюють за ціною, що встановлюється у ході взаємодії попиту й пропозиції та передбачає добровільне взаємне передання прав власності та користування. Цей процес пов'язаний з певними витратами на пошук інформації, веденням переговорів, визначенням кількості та якості товарів, укладанням угод, захистом прав власності та користування і т. ін. Звідси, на нашу думку, слово „послуга” у синонімічному поєднанні понять „лізинговий ринок” та „ринку лізингових послуг” у використанні деяких авторів, обмежує останнє у відображенні усього механізму ринку і може відображати собою тільки його частину.

При цьому, функціонування будь-якого ринку перебуває у прямій залежності від стану його інфраструктури – сукупності допоміжних ланок і установ, які прискорюють та полегшують укладання та здійснення ринкових угод [1:97]. Елементами інфраструктури на лізинговому ринку згідно того, що ринкова інфраструктура – це сукупність підприємств, установ, організацій, які забезпечують стабільний розвиток і функціонування ринкового механізму регулювання економіки, безперервний рух товарів та послуг [2:704] виступають:

- лізингові компанії (створені: за галузевою ознакою, торгівельними фірмами, комерційними банками, а також, міжнародні та напівкомерційні);
- комерційні та інвестиційні банки;
- виробники предметів лізингу (вітчизняні ті іноземні);
- страхові компанії;
- інвестиційні фонди та інвестиційні компанії;
- консалтингові фірми.

Щодо „лізингової діяльності” та „лізингового бізнесу”, то ми погоджуємось з Ляховою О.О. [3:9], що ці поняття тотожні, оскільки business з англійської перекладається як комерційна

діяльність [4:51], а отже, ці поняття охоплюють сукупність практичних дій, направлених на отримання прибутку з реалізації лізингу. На нашу думку, ці поняття відображають будь-яку сторону здійснення лізингової операції (законну чи спекулятивну, прибуткову чи збиткову, щоденну чи ризикову) і є досить об'ємними щодо характеристики чи існування лізингу.

Щодо лізингової індустрії, то *industria* із латинської перекладається як старання, діяльність [1:652] – процес створення великого виробництва в народному господарстві або в окремих його галузях. Отже, під лізинговою індустрією слід розуміти усю лізингову діяльність чи лізинговий бізнес із врахуванням „...процесу створення...”, тобто усе, що пов'язано з лізингом від зародження до сучасного стану функціонування в тій чи іншій країні. На наш погляд, розглядаючи міжнародний досвід становлення та функціонування лізингових відносин у зарубіжних країнах, слід використовувати саме поняття „лізингова індустрія”.

Теоретичний і практичний інтерес являє собою дослідження методів і форм розвитку лізингової індустрії на окремих етапах економічного зростання. Слід відразу зазначити, що в більшості країн із ринковою економікою лізингова індустрія розвивалася протягом десятиліть, у зв'язку з чим сформувалися певні стандарти проведення лізингових операцій. Отже, в кожній окремій країні лізингова індустрія розвивається своїм, унікальним шляхом, проте існують загальні закономірності, характерні для розвитку лізингу від стадії зародження до стадії розвинутої національної лізингової індустрії.

Ми спробуємо проаналізувати розвиток лізингової індустрії, розділивши його на етапи, що містять характерні особливості функціонування лізингу. Узагальнюючи інформацію про розвиток лізингових відносин у світі [5 :25–80; 6; 7; 8; 9; 10: 25–28], автором виділено шість етапів його формування: оренда, простий фінансовий лізинг, складний фінансовий лізинг, оперативний лізинг, нові продукти та зрілий ринок (рис. 1).

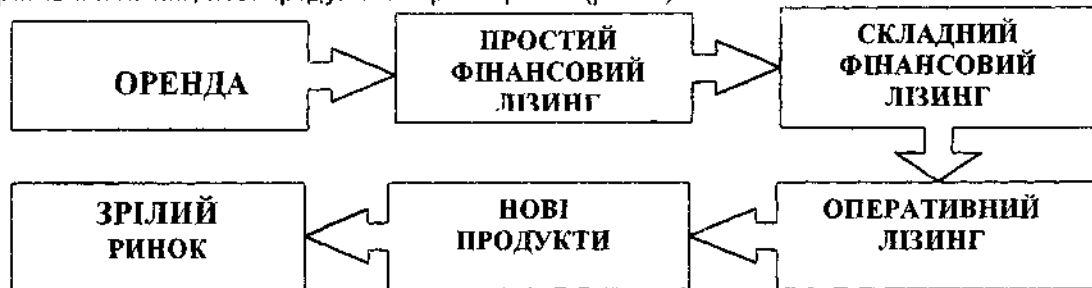

Рис. 1. Етапи формування світової лізингової індустрії

**Слова "простий" та "складний" використовуються для розрізнення між двома типами фінансового лізингу в контексті його еволюції. На сучасному лізинговому ринку обидва типи лізингу відомі як фінансовий лізинг.*

Перший етап "оренда" характерний тим, що існує він більше 2000 років. Характерними рисами його є: термін використання оренди на першому етапі циклу лізингової індустрії має бути не менше 12 місяців, ризик предмета лізингу - на лізингоодержувачу, предмет лізингу в кінці терміну договору повертається.

Другий етап - простий фінансовий лізинг, який появився на початку 20 ст. у Великій Британії та США. Характеризувався він:

- бажанням лізингоодержувача отримати право власності на предмет лізингу в кінці терміну договору;
- лізингодавець віддає перевагу поверненню 100% інвестицій у предмет лізингу, а не повернення обладнання;
- лізингодавець керує кредитним ризиком, проте не достатньо добре керує ризиками, які можуть виникнути у випадку повернення майна;
- лізингодавець компенсує усі витрати за рахунок лізингоотримувача, не здійснює ніяких додаткових послуг, пропонуючи простий фінансовий продукт, подібний за структурою до кредиту.

Схема виплат при фінансовому лізингу, як правило, рівномірна. У лізингові платежі включаються усі витрати, пов'язані з експлуатацією майна його страхуванням тощо. Відмінною рисою в спостереженні є віднесення лізингоодержувачем лізингових платежів на витрати в повному обсязі, а також, орендар надає 100-процентне фінансування угоди. Характерним для цього етапу є також відсутність чітких бухгалтерських і податкових правил у цій області. Як приклад країну, в якій лізингова індустрія знаходиться на цьому етапі розвитку, можна привести Індонезію.

Складний фінансовий лізинг – третій етап лізингової індустрії (його ще називають гнучким, творчим або різноманітним). Він характерний збільшенням росту конкуренції. При цьому, незважаючи на те, що лізинг все ще є основним продуктом на ринку із зростанням конкуренції

представники індустрії розуміють, що зниження ставок приведе в нікуди, а отже, відбувається конкуренція за якість обслуговування та гнучкість у роботі з клієнтурою. Один із подібних методів є введення різноманітних схем виплат лізингових платежів, зважаючи при цьому на потік наявних засобів у лізингоодержувача. Крім різноманітних схем платежів, лізингодавці на цьому етапі пропонують більш різноманітніший спектр послуг (наприклад, можливість для клієнта отримати право викупити предмет лізингу по залишковій вартості, а не тільки по номінальній). Можливі також варіанти, що передбачають або поновлення користування предметом лізингу, або викуп його за фіксованою ціною. Врахування залишкової вартості знижує витрати лізингоодержувача, чим відрізняє лізинг від традиційної позики.

Також, на цьому етапі, при зростанні індустрії створюються нові продукти та інститути. Держава, вивчаючи ситуацію на лізинговому ринку, починає переглядати податкові переваги та відповідно створювати закони, які перешкоджають податковим зловживанням. Вводиться новий вид фінансових послуг - leveraged leasing. Великі виробники створюють власні компанії для лізингу своєї продукції - новий вид лізингових компаній, що спеціалізуються на вузькому секторі ринку, не бажаючи віддавати бізнес незалежним лізинговим компаніям. Встановлюються правила бухгалтерського обліку й оподаткування, що веде до виникнення циклу оперативного лізингу. Як приклад можна привести лізингову індустрію Нігерії. Також, потрібно відмітити, що на цьому етапі велика кількість лізингових компаній закриваються, в результаті зменшення процентних ставок (досвід Індії десять років тому та недавній досвід Південної Кореї).

Четвертим етапом лізингової індустрії є оперативний лізинг. Поява його зумовлена рядом причин, а саме: витіснення усіх податкових переваг фінансового лізингу, включаючи можливість вирахування лізингових платежів (в податкових цілях договір характеризує або договором кредитування, або договором купівлі-продажу); виникнення конкуренції на лізинговому ринку; попит на оперативний лізинг зі сторони транснаціональних компаній.

Саме на цьому етапі лізингодавці по-справжньому йдуть на ризик у плані залишкової вартості майна, що здається в лізинг. Перехід до цієї стадії розвитку індустрії сприяє появі та розвитку вторинного ринку обладнання, транспорту, нерухомості, оскільки тепер у лізингодавця з'являється проблема реалізації майна по закінченні терміну договору. Ця нова проблема викликає необхідність роботи щодо керування майном та перепродажу майна, що повернулося до лізингодавця після закінчення терміну договору. Ріст оперативного лізингу викликаний тим, що лізингодавці шукають нових можливостей відносно позабалансового фінансування, захисту проти ризиків пов'язаних із залишковою вартістю й зменшенням періодичних платежів. Продукт у лізинг підбирається індивідуально для кожного клієнта. Лізингодавці під тиском конкуренції змушені розраховувати обсяги платежів від прибутку після оподаткування і переносити податкові пільги володіння майном на лізингоотримувача у формі зменшення лізингових платежів. Майно, що здається в оперативний лізинг різноманітне: від автомобілів (саме цей вид майна в першу чергу диктує необхідність створення вторинного ринку) до комп'ютерів, із якими пов'язаний ризик технологічного старіння. В ужиток входять Генеральні лізингові договори, які дозволяють клієнтам миттєво активувати нові договори лізингу. На цьому етапі розвитку лізингового циклу знаходиться, зокрема, Великобританія.

Етап, який ми назвали "нові продукти" характерний великим вибором альтернатив для клієнта в рамках договору лізингу (опції, пролонгації договорів та інше), а також появою нових продуктів, таких як венчурний лізинг, синтетичний лізинг (позабалансові кредити) та використання сек'юритизації для залучення засобів лізинговими компаніями. Одним із результатів цієї тенденції стає прагнення лізингових компаній урізноманітнити свої послуги, причому не тільки для того, щоб вигідно відрізнитися від інших фінансових інструментів, але і для того, щоб витримувати конкуренцію всередині лізингової індустрії.

Шостий етап - це етап "зрілого ринку", на якому швидкий ріст лізингової індустрії припиняються, оскільки відбувається насичення ринку. Його характеризує достаток компаній, що пропонують різноманітні послуги, які відрізняються між собою мало чим. Лізингова індустрія досягла зрілості, і її послуги стали чимось на зразок біржової цінності. У такій ситуації послуги мало чим відрізняються одна від одної. При цьому лізингодавці намагаються урізноманітнити свої послуги шляхом введення додаткових послуг, таких як: більш швидкий термін оформлення, гнучкість у структурі платежів та інші послуги для своїх клієнтів. Основною проблемою компанії стає підтримка своєї прибутковості. Зосереджується увага тепер не на зовнішній аспект (послугу), а на внутрішній (ефективність роботи компанії), оскільки прибуток тепер можливий в основному за рахунок скорочення витрат. Основна увага компанії направлена на скорочення оперативних витрат, при цьому усе більше засобів витрачається на дослідницьку роботу і на навчання співробітників.

Для зрілої лізингової індустрії характерна також консолідація, що досягається за допомогою злиття компаній і поглинання великими компаніями дрібних з метою збільшення своєї частки ринку. Інші компанії намагаються освоювати нові, незвичні для них види лізингових послуг. З огляду на тенденцію до глобалізації економіки, усі лізингодавці з цікавістю звертаються до зарубіжних ринків, які можуть дати їм додатковий прибуток. На цьому етапі розвитку знаходиться, очевидно, лізингова індустрія Сполучених Штатів Америки.

Проаналізувавши становлення та розвиток лізингу в зарубіжних країнах, можна зробити висновок, що лізингова індустрія кожної країни проходить ті ж самі етапи з однією різницею, а саме – терміну проходження того чи іншого етапу. Наприклад, США вийшла на перший етап у 1870 році і до рівня „зрілого ринку” їй потрібно було 120 років. Поза сумнівом є те, що тенденція до більш швидкого переходу з одного періоду в другий буде прискорюватись з ростом технологічного обміну. Аналіз етапів становлення лізингової індустрії у світі, допоможе економістам, бізнесменам, підприємцям та і державі приймати більш зважені ділові рішення в різних ситуаціях.

Сучасній лізинговій індустрії приблизно 50 років [5:367]. За період з 1952 року лізинговий бізнес поглинув увесь світ. На 50 могутніх лізингових ринках кожного року здійснюються нові договори майже на 0, 5 трлн. дол. Лізинг став однією з найголовніших складових інвестиційної політики багатьох країн. Темпи росту лізингових операцій, як правило, випереджають темпи росту основних макроекономічних показників. Адже, насичене функціонування лізингових операцій є доказом розвитку економіки країни в цілому.

Як будь-яка сфера економічної діяльності, лізинг існує в рамках законів та інших правил, які стримують його розвиток або сприяють йому. Для лізингу існує чотири основні сфери інфраструктури. Ці чотири основні сфери встановлюють оперативну інфраструктуру сектора лізингу:

- Юридична (комерційне право, наприклад, контракти і засоби забезпечення їхнього виконання).
- Податкова (пряме й непряме оподаткування).
- Облікова (бухгалтерський облік).
- Регуляторна (ліцензування й нагляд).

Кожна з цих сфер має різні цілі і причини встановлення своїх правил, тому що вони регулюють різні питання. Це найкраще ілюструє така матриця (рис. 2).

Рис. 2. Матриця інфраструктури лізингу

Сфера	Мета	Проблеми
Комерційна	Одержувати прибуток	Конкуренція й послуги
Юридична	Вирішувати приватні конфлікти	Права, засоби захисту права, правозастосування
Податкова	Забезпечувати державні доходи і спрямовувати соціальну політику.	Справедливий розподіл податкового навантаження, податкові пільги й перешкоди
Пряме оподаткування Непряме оподаткування		
Облікова	Правильно відображати фінансовий стан	Режими балансу й звіту про результати господарської діяльності
Регуляторна й наглядова	Підтримувати довіру населення до фінансового сектора	Відповідні вимоги до ліцензування й встановлення норм

За Стівенем Гільєртом [11: 15]

Через те що ці сфери мають різні цілі, не дивно, що кожна з них має свій набір правил і нормативних актів. Будь-яке правило або нормативний акт починається з визначень, які встановлюють сферу його застосування, і тому ці визначення можуть відрізнятися одне від одного. Особливо це стосується визначення фінансової оренди. Таким чином, визначення фінансової оренди для оподаткування може бути не таким, як для обліку, а для юридичної сфери (комерційного права) воно може бути ще якимось іншим. Регуляторна і наглядова сфера, якщо вона є, може мати свої власне визначення фінансового лізингу.

Позитивне значення такого стану речей неможливо переоцінити. Пристосування визначення до конкретної мети, якої потрібно досягти, полегшує вирішення проблем і збільшує ймовірність досягнення поставлених цілей. Без такого ефективного підходу, як використання різних визначень для різних цілей, максимальний розвиток лізингу в країні був би значно уповільнений. По суті, саме великій корисності такого підходу до формотворення значним чином завдячує феноменальний успіх, якого досяг лізинг як унікально важливий засіб утворення капіталу.

Один із найкорисніших аспектів сучасного лізингу полягає в тому, що операція, яка має форму лізингу („форма”), може використовуватись для досягнення мети, яка має зовсім інший економічний зміст („зміст”). Наприклад, простий фінансовий лізинг може використовуватись для

того, щоб створити економічний зміст продажу в розстрочку або кредиту під забезпечення, але із схемою прав і засобів захисту права, притаманною оренді. Операційний лізинг може використовуватись для того, щоб дозволити підприємству одержати у використання потрібний йому засіб виробництва, не ставлячи його негайно на свій баланс. Синтетичний лізинг може використовуватись для того, щоб створити позику для цілей оподаткування (лізингоодержувач одержує амортизацію активів), але лізинг для цілей бухгалтерського обліку (показуючи не актив, а витрату). Найвміліше використання лізингу було в Сполучених Штатах у 1981 році, коли уряд новообраного президента Рональда Рейгана використав схему лізингу для того, щоб дати поштовх до розвитку дуже слабкій економіці країни [11:16]. Він дозволив компаніям з невикористаними податковими пільгами "продавати" їх компаніям, які можуть користуватися ними; лізинг вважався найкращим засобом досягнення цієї мети, тому що він вимагав найменше змін у податковому кодексі. Через рік, коли бажаний результат – економічне відродження – було досягнуто, цей лізинг податкових пільг було заборонено.

Ця гнучкість частково є результатом зосередження уваги на формі операції для однієї цілі та економічному змісті операції для іншої. І - це перенесення уваги виправдовується різними міркуваннями в різних сферах інфраструктури лізингу. Якщо додати вимір форми й змісту до матриці інфраструктури лізингу, вона стає такою (див. рис. 3).

Рис. 3. Матриця інфраструктури лізингу з визначенням змісту і форми

Сфера	Мета	Проблеми	Форма чи зміст
Комерційна	Одержувати прибуток	Конкуренція й послуги	Зміст
Юридична	Вирішувати приватні конфлікти	Права, засоби захисту права, правозастосування	Форма чи зміст
Податкова Пряме оподаткування Непряме оподаткування	Забезпечувати державні доходи і спрямовувати соціальну політику	Справедливий розподіл податкового навантаження, податкові пільги й перешкоди	Форма чи зміст
Облікова	Правильно відображати фінансовий стан	Режими балансу й звіту про результати господарської діяльності	Зміст
Регуляторна й наглядова	Підтримувати довіру населення до фінансового сектора	Відповідні вимоги до ліцензування й встановлення норми	Форма чи зміст

За Стівеном Гільсарт [11 : 16]

Зрозуміло, що для цілей обліку, який повинен достовірно відображати фінансовий стан підприємства, правила повинні відповідати економічному змісту господарської діяльності. У відсталих економіках, у яких лізинг є новим поняттям або зовсім не існує, часто рекомендується використовувати формальний підхід для цілей прямого оподаткування; коли економіка і сектор лізингу стануть більш розвиненими, можна перейти на змістовний підхід. У правовому середовищі найбільш придатний розподіл прав і засобів захисту права часто досягається за допомогою формального підходу.

Як і у випадку формотворення з різними визначеннями для різних цілей, правильне використання підходу, заснованого на формі чи змісті, є важливим інструментом створення здорового середовища, в якому сучасний лізинг міг би розвиватися й робити свій внесок в економіку України.

Література

1. Економічна теорія: макро- і мікроекономіка. / За ред. З.І.Ватаманюка, С.М.Панчишина. – Київ: «Альтернативи», 2001. – 606с.
2. Економічна енциклопедія: У 3-х томах. -Т.І/ Редкол.: ... С.В.Мочерний та ін. -К.: "Академія", 2000. - 864с.
3. Ляхова О.О. Комерційні банки у сфері лізингового бізнесу: Дис. канд. екон. наук: 08.04.01.-КНЕУ.-К., 2002.-188с.
4. Англо-український, українсько-англійський словник/ Укладачі: Н.М.Биховець, І.І.Борисенко, Г.О.Герасименко та ін./ За ред. Ю.О.Жлуктенка.-К.: Феміна, 1995.-696с.
5. Газман В.Д. Рынок лизинговых услуг.-М.: Фонд "Правовая культура", 1999.-376с.
6. Компания «Deltalising». Мировые тенденции в развитии лизинговой отрасли. www. Leasing.ru.
7. Бутенина Н. История развития лизинговых отношений в США.//Лизинг Ревю.-1999.-№5-6.
8. Прилуцький Л. Развитие лизинга в странах СНГ //Лизинг Ревю.-1998.-№1-2.
9. Бондаренко М.П. Сучасні лізингові формування //Економіка АПК.-1998.-№7.-С.55-56.
10. Левковець О.М. Економіко-організаційний механізм державного регулювання лізингу. Дис. канд. екон. наук: 08.02.03.- Харківський національний ун-т. ім. В.Н.Каразіна.-Х., 2001.-192с.
11. Стівен Гільсарт. Пропозиції зі створення сприятливого середовища для сучасного фінансового лізингу в Україні.-Центр комерційного права Делойт Туш Томацу Емерджінг Маркетс Лтд. – 2003. – травень. – 74 с.

Анотація

Автор розглядає формування лізингової індустрії в світі, як необхідне питання для розвитку української лізингової індустрії. Для цього автор аналізує розвиток світової лізингової індустрії, розділивши його на етапи, що містять характерні особливості функціонування лізингу. Також, автор пропонує розглядати лізингову інфраструктуру через юридичну, податкову, облікову та регуляторну сфери через матрицю лізингової інфраструктури.

Annotation

The author considers shaping to leasing industry in the world, as necessary question for development of ukrainian leasing industry. For this author analyses the development to world leasing industry, prepared him on stages, which contains the typical particularities of the operating the leasing. Also, the author offers to consider the leasing infrastructure through legal, tax, account and регуляторную spheres through matrix of the leasing infrastructure.

УДК 369.06; 369.2